NEMINLJIVI

Fjodor Mihajlovič Dostojevski

ZLOČIN IN KAZEN

1857

Fjodor Mihajlovič Dostojevski
ZLOČIN IN KAZEN

Fjodor Mihajlovič Dostojevski
Zločin in kazen

Zbirka NEMINLJIVI 17

© Celjska Mohorjeva družba, 2022
Vse pravice pridržane.

Svetopisemsko besedilo je iz *Slovenskega standardnega prevoda Svetega pisma* (SSP). © 1996, 2003, Društvo Svetopisemska družba Slovenije, z dovoljenjem. Vse pravice pridržane.

Knjiga je izšla v okviru knjižnega programa,
ki ga sofinancira
JAK JAVNA AGENCIJA ZA KNJIGO RS

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.161.1-311.2
821.161.1.09Dostoevskij F.M.

DOSTOEVSKIJ, Fedor Mihajlovič
Zločin in kazen / Fjodor Mihajlovič Dostojevski ; [prevod Marjan Poljanec ; spremna beseda Urša Zabukovec]. - Celje : Celjska Mohorjeva družba : Društvo Mohorjeva družba, 2022. - (Zbirka Neminljivi ; 17)

Prevod dela: Prestuplenie i nakazanie
ISBN 978-961-278-589-5
COBISS.SI-ID 107603715

NEMINLJIVI

Fjodor Mihajlovič Dostojevski

ZLOČIN IN KAZEN

Prevedel Marjan Poljanec

1851

Celjska Mohorjeva družba
Prva slovenska založba

I

Proti večeru nenavadno vročega dne v začetku julija je prišel neki mladenič iz svoje kamrice, ki jo je imel v podnajemu v S-i ulici, in počasi, kakor da se ne more odločiti, odšel proti K-emu mostu.

Imel je srečo, da ga na stopnicah ni zalotila gospodinja. Njegova podstrešna kamrica v visoki štirinadstropni hiši je bila bolj podobna omari kakor stanovanju. Gospodinja, ki mu jo je oddajala s hrano in postrežbo, je stanovala nadstropje niže v posebnem stanovanju, in vsakič, ko je šel ven, je bil primoran iti mimo gospodinjine kuhinje, ki je bila skoraj zmerom na stežaj odprta na stopnice. In mladeniča je vsakič, ko je šel mimo, navdajal moreč in strahopeten občutek, ki se ga je sramoval in se zaradi njega mrgodil. Gospodinji je dolgoval precejšno vsoto in se jo je bal srečati.

Ne da bi bil tako bojazljiv in preplašen, ravno nasprotno; vendar je bil že nekaj časa v razdražljivem in napetem stanju, podobnem melanholiji. Tako zelo je šel vase in pretrgal stike z vsemi, da se je bal kar vsakega srečanja, ne le srečanja z gospodinjo. Pestila ga je revščina, a zadnje čase ga ni več mučil niti težaven položaj. Vsakdanja opravila je povsem opustil in se z njimi ni hotel več ukvarjati. Pravzaprav se tudi gospodinje ni nič bal, čeprav bi ta snovala zoper njega še take naklepe. Toda ustavljati se na stopnicah in poslušati vse mogoče marnje o vseh teh vsakdanjih bedarijah, ki mu

niso nič mar, vse te očitke zaradi plačila, grožnje, tarnanje, pri tem pa se še sam izmotavati, opravičevati in lagati – to pa ne, že rajši kakor mačka smukne po stopnicah in jo pobriše, ne da bi kdo opazil.

A ko je to pot stopil na ulico, je strah pred srečanjem z upnico osupil celo njega samega.

»Kakšne tvegane zadeve se lotevam in se hkrati bojim takih malenkosti!« je pomislil in se čudno nasmehnil. »Hm … da … vse je v človekovih rokah in vse mu uide izpred nosu samo zaradi njegove bojazljivosti … to je že aksiom … Česa neki se ljudje najbolj bojijo? Novega koraka, nove, lastne odločitve se najbolj bojijo … Sicer pa preveč blebetam. Zato tudi nič ne delam, ker blebetam. Čeprav je nemara tudi tako: blebetam zato, ker nič ne delam. Blebetati sem se naučil zadnji mesec, ko sem cele dneve ležal v čumnati in premišljeval … o zlatih časih. No, čemu zdaj grem? Sem mar zmožen *tega*? Mar je *to* resno? Sploh ni resno. Prijelo me je pač, da pozabavam samega sebe; igrica! Da, nemara je res igrica!«

Zunaj je bila grozna vročina, vrh tega pa še soparica, gneča, vsepovsod omet, stavbni odri, opeka, prah in tisti značilni poletni smrad, tako znan vsakemu Peterburžanu, ki nima možnosti, da bi najel dačo – vse to hkrati je fantu neprijetno vznemirilo že tako zrahljane živce. Neznosen smrad iz pivnic, ki jih je bilo v tem delu mesta še zlasti veliko število, in pijanci, na katere je naletaval vsak hip, čeprav je bil delovni dan, so izpopolnili ogabno in klavrno barvitost podobe. V mladeničevih finih potezah se je za hip pokazal občutek močnega gnusa. Pri tej priliki bodi povedano, da je bil nenavadno čeden, s prelepimi temnimi očmi, rjavih las in precej visoke, vitke in skladne postave. A kmalu kakor

da se je pogreznil v globoko zamišljenost, pravzaprav celo kakor v nekakšno omedlevico, in šel naprej, ne da bi videl, kaj se dogaja okrog njega, in tega pravzaprav tudi ni hotel videti. Le poredkoma si je kaj zamrmral iz navajenosti na samogovore, ki si jo je pravkar priznal. Hkrati se je tudi zavedal, da se mu misli včasih zmedejo in da je zelo slaboten: že drugi dan ni skoraj nič jedel.

Oblečen je bil tako slabo, da bi bilo kakega drugega, celo navajenega človeka, podnevi sram stopiti v takih capah na ulico. Sicer pa je bil kvart tak, da je bilo z obleko tu težko koga presenetiti. Bližina Senenega trga, obilica javnih hiš, predvsem pa fabriško in rokodelsko prebivalstvo, zgneteno na teh glavnih in stranskih ulicah v središču Peterburga, so včasih poživili vsakdanje prizorišče s takimi osebki, da bi bilo čudno sploh kaj ostrmeti ob srečanju s takšno prikaznijo. Vendar se je v mladeničevi duši nakopičilo že toliko zlovoljnega zaničevanja, da se je kljub vsej svoji, včasih zelo mladeniški občutljivosti, na ulici še najmanj sramoval svojih cap. Drugo je bilo, kadar je naletel na znance ali nekdanje kolege, s katerimi se sicer ni rad srečaval … A vseeno je mladenič mahoma obstal in sunkovito zgrabil klobuk, ko je neki pijanec, ki so ga kdove zakaj in kam ravno tedaj peljali mimo po ulici na velikem kmečkem vozu, ki ga je vlekel močan delovni konj, nenadoma z roko pokazal nanj in se zadrl na vse grlo: »Ej ti, nemški klobučar!« Njegov klobuk je bil visok, okrogel, Zimmermannov, a že ves obnošen, prav klovnovski, ves preluknjan in zapackan, brez krajevcev in na moč objestno poveznjen po strani. Vendar ga ni obšel sram, ampak čisto drug, celo strahu podoben občutek.

»Saj sem vedel!« je v zadregi zamrmral, »sem si kar mislil! To je od vsega najhujše! Takšna neumnost, kaka

taka najnavadnejša malenkost lahko pokvari ves načrt! Da, klobuk preveč bode v oči … Smešen je in ga takoj opazijo … K mojim capam nujno sodi čepica, čeprav kaka stara bareta, ne pa ta klofeta. Takega klobuka ne nosi nihče, opazijo ga že vrsto daleč in si ga zapomnijo … potem se te pa spomnijo in že je tu dokaz za krivdo. Treba je biti čimbolj neopazen. Malenkosti, malenkosti so poglavitno! Ravno malenkosti so zmerom pogubne …«

Iti mu ni bilo treba daleč; vedel je celo, koliko korakov je od njegovih hišnih vrat: natanko sedemsto trideset. Preštel jih je nekega dne, potem ko se je že dodobra nasanjaril. Takrat še sam ni verjel v te svoje sanje in se je samo razdraževal z njihovo nesramno, a zapeljivo drznostjo. Zdaj, po mesecu dni, pa je že začenjal gledati drugače in se je kljub vsem nadležnim samogovorom o lastni nemoči in neodločnosti nekako nehote navadil imeti to »grdo« sanjarijo za izvedljiv načrt, čeprav sam sebi še zmerom ni verjel. Zdaj je šel celo *vadit* svoj načrt in njegovo razburjenje je z vsakim korakom silneje naraščalo.

Z zastajajočim srcem in z živčno mrščavico je prišel do velikanske hiše, ki je imela eno steno na prekop, drugo na -o ulico. Hiša je bila polna majhnih stanovanj, v katerih so živeli vseh vrst obrtniki – krojači, ključavničarji, kuharice, razni Nemci, dekleta, ki so se preživljala s svojim telesom, nižji uradniki itn. Prihajajoči in odhajajoči so nenehno švigali skozi oboja vrata in po obeh dvoriščih hiše. Tu so bili zaposleni trije ali štirje hišniki. Mladenič je bil zelo zadovoljen, da ni srečal nikogar od njih, in je neopazno smuknil na desno stopnišče, brž ko je stopil v vežo. Stopnice so bile temne in ozke, »stranske«, vendar je vse to že vedel in raziskal, in vse te okoliščine so mu bile všeč: v taki temi celo radoveden pogled

ni bil nevaren. »Če se že zdaj tako bojim, kaj bi šele bilo, če bi se zares kdaj zgodilo, da pride do *dejanja*?« je nehote pomislil, ko je prihajal v tretje nadstropje. Tu so mu zagradili pot upokojeni vojaki, zdaj nosači, ki so odnašali pohištvo iz stanovanja. Vedel je že, da živi v tem stanovanju neki Nemec z družino, uradnik: »Ta Nemec se torej zdaj seli in potemtakem bo v tretjem nadstropju na tem stopnišču in na tem podestu nekaj časa zasedeno samo še starkino stanovanje. To je dobro … za vsak primer …« je spet pomislil in pozvonil pri njej. Zvonec je tiho zarožljal, kakor bi bil pločevinast in ne bakren. Skoraj vsa majhna stanovanja v takih hišah so imela take zvonce. Zven tega zvončka je bil že pozabil, zdaj pa je začutil, kakor da mu je to značilno zvenenje nenadoma nekaj priklicalo v spomin ter mu jasno predstavilo … Kar zdrznil se je, živci so mu tokrat že preveč popustili. Malo zatem so se vrata odškrnila: stanovalka je skozi režo ogledovala prišleca z očitnim nezaupanjem, videti je bilo samo njene drobne oči, ki so se iskrile v temi. A ko je zagledala na podestu veliko ljudi, se je opogumila in vrata čisto odprla. Mladenič je prestopil prag temne predsobe s prepažem, za katerim je bila majčkena kuhinja. Starka je molče stala pred njim in ga vprašujoče gledala. Bila je drobcena, mršava staruha okrog šestdesetih, z ostrimi in hudobnimi očesci, z majhnim šilastim nosom in razoglava. Zelo svetli, malce osiveli lasje so bili izdatno namazani z oljem. Okrog tankega in dolgega vratu, podobnega kurji nogi, si je ovila nekakšno flanelasto cunjo, z ramen pa ji je kljub vročini mahedrala vsa razcapana in porumenela krznena kočemajka. Staruha je neprenehoma pokašljevala in vzdihovala. Najbrž jo je moral mladenič nekam čudno pogledati, ker se ji je v očeh nenadoma spet zabliskala prejšnja nezaupljivost.

»Raskolnikov sem, študent, pri vas sem bil pred enim mesecem,« je v naglici izmrmral mladenič in se na pol priklonil, ker se je spomnil, da mora biti prijaznejši.

»Spominjam se, ljuba duša, zelo dobro se spominjam, da ste bili,« je razločno spregovorila starka in še zmerom ni odvrnila vprašujočih oči od njegovega obraza.

»No torej … spet sem tu zaradi enake zadevice,« je nadaljeval Raskolnikov, malce zmeden in presenečen zaradi starkine nezaupljivosti.

»Pravzaprav je mogoče zmerom taka, le da zadnjič nisem opazil,« je pomislil z neprijetnim občutkom.

Starka je pomolčala, kakor da premišljuje, nato pa se je umaknila v stran, pokazala na vrata v sobo in rekla, spuščajoč gosta naprej:

»Stopite noter, ljuba duša.«

Majhno sobo, v katero je stopil mladenič, z rumenimi tapetami, z geranijami in z muslinastimi zavesami na oknih, je ravno tedaj močno osvetljevalo zahajajoče sonce. »Potemtakem bo tudi *takrat* sijalo sonce!« je kakor po naključju pomislil Raskolnikov in z naglim pogledom preletel vse v sobi, da bi si čimbolj ogledal in zapomnil, kje kaj stoji. Vendar ni bilo v sobi nič posebnega. Pohištvo, vse zelo staro in iz rumenega lesa, so sestavljali kanape z velikanskim upognjenim lesenim naslonom, toaletna mizica z ogledalom med oknoma, stoli ob stenah in dve, tri pogrošne podobe v rumenih okvirih, ki so predstavljale nemške gospodične s pticami v rokah – to je bila vsa oprava. V kotu je pred majhno ikono gorela večna luč. Vse je bilo zelo čisto; pohištvo in pod sta bila zleščena, vse se je bleščalo. »Lizavetino delo,« je pomislil mladenič. V vsem stanovanju ne bi bilo mogoče najti niti zrnca prahu. »Taka čistoča je pri hudobnih

in starih vdovah,« je Raskolnikov spet pomislil in radovedno poškilil na katunasto zaveso pred vrati v drugo sobico, kjer sta bila starkina postelja in predalnik in kamor ni še nikoli pokukal. Tedve sobi sta bili vse stanovanje.

»Kaj bi radi?« je staruha strogo spregovorila, ko je stopila v sobo in se spet ustopila tik predenj, da bi mu gledala naravnost v obraz.

»Nekaj bi zastavil, tole!« Iz žepa je vzel staro, ploščato srebrno uro. Na pokrovu zadaj je bila vgravirana zemeljska krogla. Verižica je bila jeklena.

»Že prejšnjemu zastavku je potekel rok. Predvčerajšnjim je bilo mesec dni, kar se je iztekel.«

»Plačam vam obresti še za en mesec, potrpite.«

»Od moje dobre volje je odvisno, ljuba duša, ali potrpim ali takoj prodam vašo stvar.«

»Dobim veliko za uro, Aljona Ivanovna?«

»Same malenkosti mi prinašaš, ljuba duša, najbrž ni nič vredno. Za prstanček sem vam dala zadnjič dva bankovčka, pri zlatarju pa lahko kupiš novega za poldrugi rubelj.«

»Štiri rublje dajte, odkupim jo, po očetu jo imam. Kmalu dobim denar.«

»Poldrugi rubelj in obresti vnaprej, če hočete.«

»Poldrugi rubelj!« je vzkriknil mladenič.

»Kakor hočete.« In starka mu je podala uro nazaj. Mladenič jo je vzel in se tako razjezil, da je hotel kar oditi; vendar si je brž premislil, ker se je spomnil, da nima več nikamor iti in da je prišel še zaradi nečesa.

»Dajte!« je zadirčno rekel.

Starka je segla v žep po ključe in odšla v drugo sobo za zaveso. Ko je mladenič ostal sam sredi sobe, je radovedno prisluškoval in si predstavljal v mislih. Slišal je, kako je

odklenila predalnik. »Najbrž bo zgornji predal,« je preudarjal. »Ključe ima torej v desnem žepu … Vse v enem šopu, na jeklenem obročku … En ključ je trikrat večji od drugih, z zobčasto brado, vsekakor ne od predalnika … Se pravi, da je še kakšna škatla ali skrinja … To je zanimivo. Skrinje imajo vse take ključe … Sicer pa, kako nizkotno je vse to …«

Starka se je vrnila.

»Takole, ljuba duša, če je na mesec deset kopejk od rublja, imam dobiti od vas za poldrugi rubelj petnajst kopejk, za mesec dni vnaprej. In za prejšnja dva rublja moram dobiti od vas po enakem obračunu še dvajset kopejk vnaprej. Skupaj znese petintrideset kopejk. Za uro dobite potemtakem en rubelj in petnajst kopejk. Tu imate.«

»Kako! Samo še en rubelj in petnajst kopejk?«

»Natanko toliko.«

Mladenič se ni maral prepirati in je vzel denar. Gledal je starko in se mu ni mudilo oditi, kakor da bi rad še nekaj rekel ali naredil, a kakor da še sam ne ve, kaj pravzaprav …

»Aljona Ivanovna, te dni vam mogoče prinesem še nekaj … srebrno … lepo … cigaretnico … brž ko mi jo vrne prijatelj …« Prišel je v zadrego in umolknil.

»No, se že takrat pogovoriva, ljuba duša.«

»Zbogom … Ste zmerom sami doma, sestre ni?« je vprašal čimbolj neprisiljeno, ko je šel v predsobo.

»Kaj pa imate z njo, ljuba duša?«

»No, nič posebnega. Kar tako sem vprašal. Vi pa brž … Zbogom, Aljona Ivanovna!«

Raskolnikov je odšel do kraja zmeden. Ta zmedenost je vse bolj naraščala. Ko se je spuščal po stopnicah, se je celo nekajkrat ustavil, kakor da se je nenadoma nad nečim zgrozil. Nazadnje, že na ulici, pa je vzkliknil:

»O Bog, kako je vse to zoprno! Ali je mogoče, da jaz … ne, to je nesmisel, neumnost!« je odločno dodal. »Ali je mogoče, da sem se lahko domislil česa tako groznega? Kakšne grdobije je vendar zmožno moje srce! V bistvu je to grdo, umazano, odurno, odurno! Jaz pa že cel mesec …«

Vendar ni mogel izraziti svojega razburjenja ne z besedami ne z vzkliki. Občutek neizmernega gnusa, ki mu je začel stiskati in vznemirjati srce že takrat, ko je šel k starki, je postal zdaj že tako močan in tako izrazito jasen, da ni vedel, kam naj se dene od svoje tesnobe. Po pločniku je hodil kakor pijan, mimoidočih ni videl in se je zaletaval vanje. Zavedel se je šele v naslednji ulici. Ozrl se je naokrog in videl, da stoji pred točilnico, v katero so stopnice s pločnika vodile navzdol, v podpritličje. Ravno takrat sta prišla skozi vrata dva pijanca, podpiraje in zmerjaje drug drugega sta se vzpenjala na ulico. Raskolnikov je brez pomišljanja brž odšel dol. Doslej ni še nikoli stopil v kako točilnico, zdaj pa se mu je vrtelo v glavi in vrh tega ga je mučila žgoča žeja. Rad bi se napil mrzlega piva, še zlasti, ker je svojo nenadno slabost pripisoval tudi temu, da je lačen. Sedel je v temen in umazan kot za lepljivo mizo, naročil pivo in pohlepno spil prvi kozarec. Takoj mu je čisto odleglo, misli so se mu izbistrile. »Vse to so neumnosti,« je rekel z olajšanjem, »ni se bilo za kaj vznemirjati! Navadna telesna slabost! Kak kozarec piva, kos prepečenca – in v hipu se razum okrepi, misel izbistri, nameni utrdijo! Fej, kakšna ničevost je vse to!« Toda kljub temu zaničljivemu pljunku je že gledal veselo, kakor da se je nepričakovano otresel nekega strašnega bremena, in se je prijazno ozrl po navzočih. Vendar je še celo ta trenutek globoko v sebi slutil, da je vsa ta evforija prav tako bolezenska.

V točilnici je bilo v tem času le še nekaj ljudi. Poleg tistih dveh pijancev, ki ju je srečal na stopnicah, jih je takoj za njima hkrati odšla cela truma, kakih pet moških z deklino in harmoniko. Po njihovem odhodu je bilo tiho in prazno. Ostala sta še eden, malce opit, ki je sedel pri pivu in bil po videzu meščan, in njegov tovariš, obilen možakar v zimski suknji in s sivo brado, ki je čisto pijan dremal na klopi in zdaj pa zdaj nenadoma, kakor v polsnu, razširil roke in začel tleskati s prsti, potrzavajoč z gornjim delom telesa, ne da bi vstal s klopi, in pri tem popeval neko neumnost, trudoma spominjajoč se besedila, ki je šlo nekako takole:

Štemál sem ženo celo leto,
šte-e-e-mál sem že-no celo leto …

Ali pa, ko se je spet nenadoma zbudil:

Na Podjačesko sem šel,
na svojo prejšnjo naletel …

Vendar nihče ni delil z njim veselja; njegov molčeči tovariš je gledal na vse te izbruhe celo sovražno in nezaupljivo. Pa še nekdo je bil tukaj, na oko podoben upokojenemu uradniku. Sedel je sam, z merico pred seboj, poredko srknil požirek in pogledoval naokrog. Tudi ta se je zdel nekam razburjen.

VSEBINA

Seznam oseb
5

PRVI DEL
7

DRUGI DEL
115

TRETJI DEL
247

ČETRTI DEL
353

PETI DEL
455

ŠESTI DEL
553

EPILOG
673

Spremna beseda
Dr. Urša Zabukovec
695